

Заліщицька державна гімназія

*На конкурс «Радянське минуле.
(Пере)осмислення історії»*

**«(НЕ)ЩАСЛИВІ
ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ»**

*Підготували: учні 5(9)А класу
Безушко Віталіна, Запорожан
Віталіна, Костинюк Андрій,
Торська Юлія*

*Керівник: Дяків Василь
Григорович, учитель історії*

Заліщики, 2020

Покоління третього тисячоліття може реалізувати безліч власних потреб. Життя сповнене багатьма барвами, ми задоволені навколишнім і хочемо бути задоволеними ще більше. У нас є гаджети, різноманітні пристрої, нам рідко що забороняють, ми можемо робити все, що не загрожує життю та здоров'ю, хоч часто можемо й ігнорувати заходами безпеки.

Що таке дитинство? Які події закарбувалися у пам'яті старших поколінь? Чи було дитинство тридцять-сорок років тому таким же, як і наше? Якщо – ні, то в чому відмінність?

Що означало для дитини сімдесятих-вісімдесятих років ХХ століття щастя? У чому воно проявлялося? З якого ви року народження? Це питання стає відправною точкою для нас, учасників дослідження, яке відбувається у рамках проекту «Радянське минуле. (Пере)осмислення історії». Адже люди, до яких ми зверталися, пам'ятають роки Радянського Союзу, коли радянська влада діяла як закрита система.

І. ДИТИНСТВО.

- Що найбільше запам'яталося із раннього дитинства?

Костинюк Ольга Михайлівна, вчитель математики, 1980 року народження, любязно показала нам свої світлини з родинного альбому. І ми зацікавилися фото, на яких зображені екскурсії.

- У дитинстві я дуже любила подорожувати. Оскільки, батьки були студентами, то мені часто доводилося переїжджати від однієї бабусі до іншої, подорожуючи Тернопільщиною (від Заліщик до Збаража). Дорогою знала напам'ять усі населені пункти по порядку один за одним, і їх видатні пам'ятки культури. Коли мені виповнилося три роки, то батьки отримали роботу у сільській школі на Хмельниччині.

- Я школу відвідувала частіше, ніж дитячий садок, на перервах гралася із старшокласниками. Улюбленим місцем у школі був кабінет фізики (батьки були вчителями фізики). Тут очі розбігалися на різноманітні чудернацькі прилади, якими так і кортіло погратися. Пам'ятаю, як одного разу, міряючи кроками шкільні коридори, перечепилася і впала у відро з водою, чим потішила ледь не всю школу.

Дитячий садок знаходився неподалік школи. І мені таки доводилося вряди-годи його відвідувати. Найбільше мені подобалися екскурсії до лісу, на луки, до річки за селом. На одній із фотографій наша група із дитсадка повертається щаслива додому, із букетами лісових квітів і гарним настроєм. Важко згадати, як звати кожного із дітей, але виховательку звали Оксана Володимирівна. Вона вчила нас виводити перші слова, поважати і любити навколишніх. Я була здивована, коли серед старих фото знайшла малюнок-листівку з нагоди Дня Радянської армії, яку намалювала для тата 22.02.85 року, будучи вихованкою дитячого садка.

Наша ремарка. У п'ять років дитині пропонували славити Радянську армію, виготовляючи листівку, дивлячись на взірець, запропонований

вихователькою, та вітати батька. Хоч ніяких бойових дій на території СРСР не відбувалося, але Ольга Михайлівна сказала, що так повинно бути.

Дяків Василь Григорович, 1970 року народження, учитель історії та громадянської освіти Заліщицької державної гімназії.

- **Що закарбувалося у пам'яті з дитячих років?**

- Удома я практично не сидів. Починаючи з 4-5 років, ми були справжніми дітьми вулиці. Спочатку обстежували подвір'я, а з кожним роком розширювали територію досліджень. Спочатку - це була вулиця, на якій я з сусідськими дітлахами з'їжджав взимку на санчатах та лижах з гірки, а влітку – каталися на велосипедах. Пізніше – ми грали у «війну» на закинутих старих руїнах глиняних, ще з початку ХХ століття, будинках, сараях, повітках, ховалися у парку, який був неподалік, облазили яри та болота найближчих луків. Під час ігор ми уявляли себе розвідниками, солдатами, які визволяють від ворогів полонених. У молодших класах нам – дітям вулиці – були до вподоби спортивні ігри. На вигоні, пасучи гусей, кіз, корів, ми збиралися у команди і грали у футбол. Узимку на замерзлій річці Стрипі ганяли ключками шайбу. До цього варто додати догляд за молодшою на 10 років сестрою, курми, качками, кролями, заготівля корму для них, порання на городі, допомога батькам. Тільки надвечір, коли заходило сонце, ми потрапляли додому.

- Ми у дитячі роки, - згадує **вчитель української мови та літератури Заліщицької державної гімназії Пацарина Наталія Михайлівна, 1979 року народження**, - часто ввечері збиралися всією сім'єю перед телевізором, у якому демонстрували художній фільм або інформаційну програму «Час», обговорювали побутові проблеми, старше покоління співало народних пісень. Наші батьки мали можливість, час і бажання спілкуватися з нами.

- У моїх батьків не було можливостей спілкуватися зі мною. Обое були директорами у школах сіл району, і вічно були зайняті різноманітними господарськими справами: то труби прорвало, то дах перекривати, то якісь будівельні роботи проводилися... Тому для мене найважливішими стали книги. – Згадує про свої дитячі роки **вчитель історії та права Заліщицької державної гімназії Гуцуляк Наталія Ярославівна, 1973 року народження**, – Найчастіше у бібліотеках видавали книги радянських письменників про піонерське та комсомольське життя, про Велику Вітчизняну війну, про героїзм радянських людей у війні та праці. А з окремої шухляди столу під великим секретом бібліотекарка видавала мені романи Жуль Верна, Олександра Дюма. Деколи мені видається дивним те, що думала я російською, а потім перекладала українською.

Дяків Василь Григорович, учитель історії та громадянської освіти (1970 р.н.):

- Моя мама була бібліотекарем у районній бібліотеці м. Зборова, Тернопільської області з 1981 року. Тому вдома частенько були дефіцитні книги. А це - фантастика, пригодницькі романи як українські, так і радянські й іноземні, окремо була класика. Пам'ятаю, коли мені було 12 років організувала дитяча бібліотека конкурс «Найактивнішого читача». Переможцем ставала дитина, у формулярі якої була найбільша кількість прочитаних книг. Коли читач повертав книгу, то бібліотекар обов'язково запитував про її зміст, інколи рекомендував вести читацький щоденник. Я став переможцем. Мені вручили набір дитячої літератури. Особливо активно читав під час літніх канікул, коли вчителі російської та української літератур задавали список літератури, необхідний для вивчення у наступному класі.

***Наша ремарка.** Що «добре» залишається добрим за будь-яких обставин, а «погане» - так само залишається поганим, не зважаючи на місце, де це відбувається. Але дедалі глибше спілкуючись з дорослими, у нас виникало більше запитань, які видавалися фантастичними.*

Нам видавалося чимось незрозумілим, як усі діти ПОВИННІ носити галстуки упродовж всіх уроків і навіть у вільний від навчання час? І гордитися тим, що ти – піонер? Хто це такий і, яка користь, нам складно зрозуміти. Чому відпочивати у піонерському таборі можна було тільки влітку і за визначні заслуги?

Що наших батьків з однієї сторони заставляли щось робити і це викликало не опір чи небажання (як часто робимо це ми), а хвилювання – тому що необхідно було виконати завдання, та обов'язок не перед собою, а перед іншими (класом, піонерською організацією тощо)... А після того, як за підтримки батьків зробили, то викликало захоплення. Таких питань зібралось багато. І ми спробували відповідати на них з висоти свого невеличкого досвіду.

II. МАНДРІВКИ. ДИТЯЧЕ ЩАСТЯ

Костинюк Ольга Михайлівна, 1980 року народження, учитель математики Заліщицької державної гімназії.

- ***Як Ви проводили шкільні канікули?***

- Серед подій, які запам'яталися можна відзначити екскурсії по Україні. Тоді багато хто мріяв виїхати хоча б за межі районного центру, але такі мрії, на жаль, залишалися тільки мріями. А я ще у 4 роки змогла побувати разом із батьками, яким вдалося у районному відділі народної освіти «вибити» для школи путівки. Так, я побувала на екскурсіях. Спочатку - у Києві, а згодом - у Криму. У Києві згадую, запам'яталися величні будівлі університету ім. Т.Шевченка, Софіївський собор і прогулянка теплоходом по Дніпру. Я ще довго розповідала знайомим, яке буває велике місто.

Крим і тоді захоплював своєю історією, неперевершеними пам'ятками архітектури. Але мені найбільше хотілося до моря, на яке за планом щодня відправлялися після обіду. Я переважно проживала у селі, тому велике

здивування у мене викликали автомати з газованою водою та морозивом, у яких за копійки видавали ласощі.

У Криму я побувала і значно пізніше, навчаючись у міській школі. Кращих учнів району нагороджували путівками до Міжнародного табору «Артек» у Гурзуфі.

Тут отримала незабутні враження: море, походи на Аю-Даг (Ведмежа гора), численні екскурсії по південному берегу Криму, Ластів'яче гніздо, Ялта, ботанічні сади, Воронцовський палац – це запам'яталося на все життя. Зустрічі із відомими людьми, відвідування різних клубів, гуртків, а ще вечірні прогулянки та розмови у вогнища на різних мовах, пісні ... . Це неповторний час дитинства.

Улітку наш клас завжди виїжджав на короткі екскурсії, як і сучасні школярі. Так згадую майбутні семикласники побували на екскурсії у місті Кам'янці-Подільському. Вражали суворістю вежі Кам'янець-Подільського замку, його неприступність. Але найбільше запам'ятався тогочасний «хостел» - спортзал, у якому одночасно проживало більше 100 дітей. Було чудово, весело і неповторно.

Я завжди з радістю згадую дитячі роки і дякую своїм батькам, за щасливе дитинство.

Гуцуляк Наталія Ярославівна, 1973 року народження, вчитель історії та права Заліщицької державної гімназії:

- Коли я була дитиною. Піонеркою, звичайно. І всі свої літні канікули я проводила у піонерських таборах. Це і в районному таборі «Ромашка», і обласному таборі «Лісова пісня», що поблизу Борщова. Хоч табори були піонерськими і там була ідеологізація, але я там почувалася щасливою, тому що там були друзі мого віку. Я знайомилася з новими людьми, були вечірні посиденьки біля вогнища під звуки гітари та пісні... «Изгиб гитары желтой Ты обнимаешь нежно... Тобто це були щасливі дитячі роки. У піонерських таборах була найбільша розвага щоденна дискотека. Після вечері у нас були спеціальні майданчики. І там організовували дискотеки. На цих дискотеках ми вчилися танцювати. Намагалися будувати перші стосунки. Проявляти симпатії, антипатії під час танців. Також посиденьки біля вогнища із виконанням бардівських російських пісень. Української музики я взагалі не пам'ятаю. Піонерські пісні, як-от гімн піонерів: «Взвейтесь кострами синие ночи, мы пионеры – дети рабочих...». Ходили походами у ліс. Ну, і їздили на екскурсії. Нас возили на екскурсії. Ми були у Кривченській печері, вона була найближче, у Києві були на екскурсії. Це вже було зі школи. Возили в найближчі населені пункти. Тобто відпочинок був типовим, напевне, таким, як і зараз. Колись у Заліщиках по Дністру ходив катер «Піонер». І на ньому влаштовували прогулянки. Нас привозили з піонерського табору у Заліщики. І ми на тому катері каталися. Нам це, звичайно, подобалося. Подивіться (показує на фото), тут ми такі молоді, красиві. Але всі в галстуках, тобто це не святкова подія.

Просто нас із табору привезли на екскурсію. Червоний галстук був обов'язковим».

Дяків Василь Григорович, 1970 року народження:

- Мої шкільні екскурсії були не так часто. Пам'ятаю, що влітку, перейшовши у шостий клас, ми відпрацьовували обов'язкову двотижневу практику на полях місцевого колгоспу ім.Б.Хмельницького. Пололи цукрові буряки, городину. За роботу колгосп організував екскурсію до Олеського замку, що у Львівській області. Враження були незабутні, адже ніколи я не бачив справжніх замків. Сподобалася картинна галерея, запам'ятався колодязь, звідки брали воду, вразила могутня міцність стін. Це була єдина екскурсія за всі вісім років навчання у школі. На відміну від навчання 1985-1989 років у Чортківському педагогічному училищі. Упродовж чотирьох років наша група двічі відвідала Москву, по одному разу Одесу та Шепетівку у музей М.Островського. Двічі влітку, 1986, 1987 років, ми у складі студентського загону перебували на сільськогосподарських роботах у Криму та Херсонській області. Тоді були на екскурсії у Севастополі, Бериславі, двічі на Азовському та раз на Чорному морі, відвідали Асканію-Нову.

Руда Оксана, 1969 року народження:

- Мої канікули проходили так: мама працювала листоношею. На її ділянці проживало багато мешканців, які виписували багато і всеукраїнських, і всесоюзних газет та журналів. Це все було необхідно посортувати у відділенні пошти відповідно до номерів будинків. Я часто допомагала у цьому мамі, а потім йшла з нею і розкладала газети, журнали, листи, повідомлення у поштові скриньки. Було дуже тяжко. Один раз, у третьому класі, я побувала влітку у місцевому санаторії. Харчування було погане, ставлення частини вихователів зверхнє та неприємне. У ньому я захворіла на жовтуху. Нікуди з класом на екскурсіях ми не бували.

Крім виїзних екскурсій за межі району, педагогами практикувалися мандрівки «Стежками рідного краю», де учні знайомилися з історією створення комсомольських організацій у селі (зустріч з комсомольськими активістами), трудовими досягненнями (зустріч з передовиками праці), з подіями Другої світової війни відповідно до комуністичної ідеології, з визначними історичними пам'ятками тощо.

ІІІ. НОВИНКИ (НЕ)СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ

Дяків Василь Григорович, 1970 року народження:

- Ви напевне знаєте слово «дефіцит»? Це відсутність потрібного, стильного, модного товару. Але у Радянському Союзі, не зважаючи на дефіцит, можна було знайти відділи у магазині, де його продавали. Це був одяг, взуття, посуд, побутова техніка. Але для цього необхідно було мати спеціальну довідку.

- Про що? Про те, що ти здав, наприклад, таку-то кількість лікарських рослин на таку-то суму. А коли такий талон показував у відділі продавцеві, то він пропонував товар на суму, враховуючи коефіцієнт.

- Як це? – запитаєте. Наприклад, 1 кг висушеної мати-й-мачухи коштував 1,5 крб. А придбати товару можна на суму у 6 разів більшу, тобто на 9 крб. І, таким чином, можна обійти дефіцит.

Батьки мені запропонували на канікулах такий «бізнес». Саме у цей час – 1981-1984 роки неподалік нашої вулиці розпочали будівництво об'їзної дороги. Розривши ґрунт екскаваторами, залишили на сезон для того, щоб зійшла з річки Стрипа вода і підсох ґрунт. На пагорбах масово росла мати-й-мачуха. Отож, 1982-1984 роки були моїми першими бізнесовими, коли власними руками заробляв перші гроші. Механізм був простий. Спочатку слід було нарвати у мішок листя мати-й-мачухи. Потім принести та розкласти по одному листочку на під дах, через декілька днів перевірити, чи висохла та зібрати у мішок. І, нарешті, найвідповідальніший момент: разом з мамою віднести на заготівельний пункт. Там важать, виписують талон і видають чесно зароблені гроші.

- Чи багато це – 1,5 крб.? Якщо брати ціну хліба, а буханець коштував 16 к. Майже 10 буханців. Тепер буханець 10-12 грн. Отож, близько 150 грн. на теперішню національну валюту.

- Так, упродовж червня-серпня таких талонів назбирував на 30-40 крб. У відділі універмагу міг купити дефіцитні іноземні сорочки, костюм, взуття на суму до 240 крб. Це були гроші.

Костинюк Ольга Михайлівна, 1980 року народження:

- Однією з важливих подій, до якої прагнули усі радянські жовтенята, було прийняття у піонери. Спочатку приймали найактивніших, найкращих учнів, тому бути піонером було достойно. Можливо ви не знаєте, але піонерів було видно здалеку, адже вони завжди носили на шиї червону косинку, яка мала бути випрасувана і охайно зав'язана. Щоправда, піонером я була всього два місяці. Прийняли мене до лав піонерів у квітні 1991 року, а у серпні цього ж року Україна стала незалежною державою, тому була скасована радянська влада і піонери разом з нею.

З нового навчального року, коли я перейшла до 5 класу, напрямок виховання учнівської молоді змінився. Почали відроджуватися забуті традиції українського народу, у школі навіть один із кабінетів був оформлений як «кабінет народознавства», у ньому навчався саме мій 5Б клас. Учні тепер уже не крадучись могли одягати національний одяг – вишиванку, шаровари, віночок та ін... (на фото подія «Посвята у козачата»)

Дяків Василь Григорович, 1970 року народження:

- **Чим займалися під час навчання?**

- Під час навчання я, крім школи, відвідував музичну школу по класу баяна, спортивну секцію загальної фізичної підготовки, брав участь у

різноманітних заходах, присвячених пам'ятним дням радянського календаря: факельні походи, легкоатлетичний забіг, урочистості та почесна варта біля пам'ятника Невідомому солдатові на День Перемоги, концерти, присвячені дню народження Т.Шевченка, Дню Перемоги, зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни, демонстрації на день Великої Жовтневої соціалістичної революції, Першого травня. Традиційно, навесні класами збирали макулатуру (4-5 класи) та металолом (6-10 класи). Окремою сторінкою була участь у сільськогосподарських осінніх роботах (переважно вересень – жовтень), коли вся школа дружно допомагала колгоспові зібрати урожай картоплі, буряків, моркви, кукурудзи. Це була невимовна радість для нас, адже того дня у нас не було уроків.

- Збір макулатури та металолому видавалися як справжні детективні історії. 21 квітня – до чергової річниці народження вождя Володимира Леніна (Ульянова) завжди організовували такі заходи. Змагання між класами – це ще одна особливість радянської епохи. Який клас більше збере – той переможе і отримає почесний вимпел, який буде висіти на видному місці у класі. Найважливіше питання – де знайти місце, щоб там було багато макулатури (металолому). Пам'ятаю, що у п'ятому класі кожен з нас намагався знайти макулатуру у себе вдома. Приносили перев'язані шнурками, важили, записували на спеціальній дошці. Але у нашому класі було мало учнів (28), на відміну від паралельних, а у було чотири класи: «А», «Б», «В», «Г». Тоді на підтримку прийшли батьки. Один з них працював в архіві якогось господарського підрозділу і запропонував архівну документацію. І ми, взявши велосипеди, дитячі коляски та інші транспортні засоби, під'їхали і стали неподалік від будинку, звідки мали винести мішки з макулатурою. Потім по двоє – по троє підходили до дверей, а звідти нам подавали макулатуру. Ми швидко переносили і вантажили на все, що мало колеса. І якомога швидше від'їжджали від «хлібного» місця. Так, ми «назбирали» близько 800 кг. Але стали тільки другими.

- Брав участь у районних та обласних олімпіадах. У шостому класі переміг на районній олімпіаді з географії, а у 7 та 8 виборів перемогу на цьому ж етапі з хімії. І у 8 їздив на обласний етап. Він відбувався два дні. Ми ночували у гуртожитках Тернопільського педагогічного інститут ім. Я.Галана. Вранці другого дня вчитель хімії Роман Михайлович Боднар привів до своєї родини на сніданок. У перший день ми виконували теоретичний тур – розв'язували задачі, другого дня – практичний. Кожному видали по шість пробірок з різними хімічними речовинами і поставили завдання: «З'ясувати за допомогою реакцій, які це речовини». У тому ж восьмому класі як випускник дитячої музичної школи брав участь в обласній музично-теоретичній олімпіаді, яка відбувалася у Тернопільському музичному училищі. Вона складалася з трьох етапів: написанні музичного диктанту, акордів, інтервалів та відгадування фрагментів музичних творів. На обід керівник нас повів у піцерію, що відкрилася неподалік музичного училища. 1985 рік я вперше спробував піцу і відстояв для цього величезну чергу.

- Окремим рядком можна пригадати першу дискотеку. Вона відбувалася восени у неділю. Тоді я був у сьомому класі. На ній з магнітофона лунали записи радянської естради. Був день. Ми танцювали у колі, але запросити дівчат не наважувалися. Тривала така дискотека до трьох годин. Це дійство спостерігали наші класні керівники.

- ***Чи говорили про політику?***

- Звичайно. Наші інформаційні години родом з СРСР. Тоді щовівторка у класах організовували заняття політичної інформації, а політінформатори, було таке громадське доручення у класі, зобов'язані інформувати клас про події, які відбулися упродовж тижня в СРСР та у світі. Мені, як політінформатору, доводилося знайомитися з новинами з центральних газет «Пионерская правда», «Правда», «Известия», дещо пізніше «Молодь України», «Ровесник», «Роботница», «Крестьянка», записувати повідомлення або вирізати статті і наклеювати в окремий зошит. І презентувати учням. Але отримати різні думки щодо подій не вдавалося. Все було в межах комуністичної ідеології, хоч бабуся вчила читати і розуміти, що криється між рядками.

ІV. ПРО ЩО ГОВОРИЛА МІСЦЕВА ПРЕСА. ГАЗЕТА «КОЛОС» ТА РАДЯНСЬКА РЕАЛЬНІСТЬ

Ми на основі зібраної інформації порівняли спогади вчителів та інформацію з історичних розвідок місцевої преси. З'ясували, що у радянський період (період існування СРСР) важливими напрямками діяльності школи та організації дозвілля були зустрічі школярів з передовиками виробництва, учасниками Другої світової війни – воїнами радянської армії та комуністичними партизанами, підпільникам, в'язнями концентраційних нацистських таборів, учасниками партійних, комсомольських, піонерських заходів різного рівня.

Читання та обговорення книг радянських письменників, у яких розповідалося про життя у різні історичні епохи. Особливе місце відводилося життю лідера більшовиків В.І.Леніна (Ульянова), керівників комуністичної партії, комсомолу, героїзму комуністів та комсомольців під час різних воєн (громадянської, Другої світової), боротьбі проти націоналістів, представників Української греко-католицької церкви, дисидентів. В одній статті у «Колосі» детально автор аналізує виступи агітбригад на атеїстичну тему. Василь Дяків згадує, що, навчаючись на третьому курсі (1988 р.), брав участь у КВК на антирелігійну тематику. Команда Чортківського педучилища стала переможцем першого обласного чемпіонату КВК серед середніх спеціальних закладів.

У газеті «Колос» за 1978 рік акцентувалася увага на необхідності читати та обговорювати у школах книги тодішнього Генерального секретаря ЦК КПРС Леоніда Ілліча Брежнєва «Мала земля», «Відродження», де він (а вчителі-інтерв'юери говорили, що за нього ці книги написали) описував свою участь у воєнних операціях Другої світової війни та відбудові зруйнованої війною промисловості.

Зміцнення інтернаціональної дружби з представниками соціалістичних країн. Одна з інформацій з газети «Колос» розповідає про збір школярів школи Заліщицького району власних виробів, комуністичної символіки для дітей Куби.

Зміцнення міжнаціональних зв'язків між народами в СРСР. Це організації екскурсій для школярів як в межах УРСР, так і Радянського Союзу. Особливе місце під час відбору учасників екскурсії відводилося активістам комсомольського, піонерського рухів (головам рад загонів, дружин), дітям місцевої партійної номенклатури, керівників підприємств, організацій, колгоспів, радянських органів. Крім спогадів та світлин інтерв'юєрів, ми читали про це і в газеті «Колос», де розповідається про те, як діти з Салехарду Російської Федерації три тижні відпочивали на туристичній базі «Дністер» (літо, 1978р.). І відшукали організацію екскурсії учнів Блещанецької школи до Білорусії.

Особливу увагу відводили у той період – 1970-1980-і роки – спортивно-масовій роботі, військово-патріотичному вихованню та технічно-прикладним видам спорту. Це і стрільба з малокаліберної гвинтівки, і складання нормативів Готовий до праці та оборони (ГПО), і легкоатлетичні змагання, і футбол, і спартакіади учнівської молоді, і гра «Зарниця», «Орля», і робота технічних гуртків. Так, Василь Дяків згадує свою участь у міжобласних змаганнях підприємств кондитерської промисловості у 1986 році, коли Чортківська та Запорізька кондитерські фабрики звернулися до дирекції Чортківського педагогічного училища з проханням, щоби його спортсмени захищали спортивну честь цих підприємств. За це спортсмени отримали талони на харчування і презенти від кондитерських фабрик.

Допомога колгоспам у збиранні врожаю та програма вирощування учнями особливо сільських шкіл кролів (1978), традиційні зустрічі випускників, профорієнтаційна робота, коли до школярів приходили розповідати про професії студенти радгоспу-технікуму та учні професійно-технічних училищ смт. Товстого та м. Заліщики. Потрапляли на шпальту газет і повідомлення про організацію та проведення суботників по впорядкуванню територій, кладовищ, парків, про акції по збереженню природи – очищенню рік від сміття (загін «Голубі патрулі»), про збереження пам'яті про полеглих радянських воїнів, похованих у населених пунктах. Василь Дяків розповідає про те, що 1984 року він у День Перемоги разом з однокласниками стояв на почесній варті біля пам'ятника Невідомому солдату на кладовищі м. Зборова. У цей день приїхали родичі полеглих за визволення Зборова з Брянської області Російської Федерації. Вони дякували їм за збереження пам'яті про полеглих і крадькома давали цукерки-льодяники.

V. Гуцуляк Наталія Ярославівна, 1973 року народження:

- Чи мала на мене вплив піонерська організація? Напевне, так! Я була піонерською активісткою, головою ради загону. Я щиро вірила у ті піонерські ідеали, які нам нав'язувалися радянською владою. І щиро вірила, що я живу в

найкращій країні, яка створила такі прекрасні умови, що я можу в такому піонерському таборі відпочивати. Зараз я розумію, що це все була ілюзія. Але мене приваблювало не так піонерське життя, як бажання бути в оточенні однолітків і спілкуватися з ними. Тобто, нові спілкування, нові знайомства і весело проводити час. Не дома, а з друзями.

- ***Чи підтримували ваші друзі такі думки?***

- По-різному, напевне! Ми були дітьми. І будь-які діти хотіли веселитися, сміятися, відпочивати, знайомитися. Звичайно, у таких піонерських таборах була, так би мовити, військова муштра, в деякій мірі. Від нас вимагали ходити строем, співати піонерських пісень.

- ***Чи підтримували батьки Ваші ілюзії?***

- Так, але батьки намагалися не показувати проблеми, не обговорювати їх. Хіба якимось чином мимоволі я дізнавалась про те, що є інший світ чи інші думки. От, наприклад, пам'ятаю, будучи в молодших класах, вдома я намалювала автобус. Я його розфарбувала у жовто-синій колір, тому що таке поєднання дуже сподобалось. Коли мама побачила мій малюнок, вона дуже злякалася і сказала, що його не можна давати вчительці і не можна нести до школи. Я ніяк не розуміла у свої десять-одинадцять років, чому не можна нести малюнок до школи. Чому не можна синій та жовтий колір використовувати. Мама сказала, що просто не можна, і не пояснила. Та як можна було пояснити мені, дитині десяти років, весь національно-визвольний рух, рух двадцятих років ХХ століття, який у школі не вивчався, а подавався викривлено, неправильно.

ВИСНОВКИ? ВИСНОВКИ!

Висновок перший.

Люди, в яких ми брали в інтерв'ю, і які були дітьми у 70-80-х роках ХХ століття, у той період відчували себе переважно (у більшості) щасливими. Не зважаючи на політичну заангажованість радянського суспільства, яка проявлялась у контролі комуністичної партії всіх сфер життя людини, діти не завжди це усвідомлювали. Для них вплив комуністичної партії був або у вигляді муштри, або у вигляді великої гри.

Перша форма проявлялась під час підготовки піонерських військово-патріотичних заходів, друга – під час організації та проведення зборів дружини, загону. Між двома умовними «полюсами» розташовувалося дозвілля, яке, хоч і контролювалося та супроводжувалося комсомолом, але давало змогу виявити дітям ініціативу і отримати задоволення. Водночас були чітко окреслені правила поведінки, виявлення бажань, яких необхідно дотримуватися. Якщо не робити цього, то дитина могла отримати суспільний осуд, хоч часто все пояснення обмежувалося однією фразою дорослих: «Не можна!».

Важливим, на наш погляд, було те, що, напевно, діти не мали можливості задовольняти свої потреби чимось великим, наприклад, мотоциклом, скутером, магнітофоном, екскурсією за кордон, брендовим одягом тощо, тому і задоволення, як для нас, їх буденних потреб, наприклад, піца, газувана вода, виїзд у велике місто на екскурсію – вважалося дитячим щастям.

Висновок другий.

Те, про що говорили наші інтерв'юери, було правдою. Подібного змісту дописи ми віднайшли у підшивках районної газети «Колос». Хоч значна частина інформації у ній висвітлювалася тенденційно, носила маніпулятивний характер. Адже всі справи, які організували та проводили школярі, відбувалися під керівництвом комуністичної партії, комсомолу і були результатом правильної політики цих політичних організацій відносно радянського суспільства.

І часто можна прочитати: «Виконуючи рішення (вказувалося з'їзд, пленум, засідання політбюро). Рішення партії – в життя. З гідністю втілюємо рішення комуністичної партії». Дуже часто акцентувалася увага на героїзмі. Навіть орати землю, збирати урожай, обробляти посіви – необхідно виконувати «героїчно», борючись невідомо з чим чи ким.

Багатоманітність заходів того періоду вражає. Але одне нам не дає спокою і ми – діти третього тисячоліття – не можемо зрозуміти, чому комуністична партія втручалася у всі сфери дитячого життя і керувала, вказувала, що повинні робити школярі.

Висновок третій.

Чи для всіх були такі бравурні дописи ознакою щастя? Чи всі діти мали можливість побувати у літніх піонерських таборах, на екскурсіях?

Напевне, що не всі. Більше щастило тим, у кого батьки обіймали різні посади: від директора школи, керівника підприємства, підрозділу – і до партійного, радянського, комсомольського керівництва. Для їх дітей було більше можливостей бути у піонерського таборі як активісти. Якщо ж у родині були репресовані (і не важливо чому), то таким дітям чи онукам не було змоги отримати бонуси від радянської системи. Навпаки, вони часто відчували усю несправедливість стосовно себе, і тому їхнє щастя вимірювалося іншими критеріями. Це і похід з батьками на місцевий пляж, і можливість отримати від них щось смачне або дефіцитний одяг чи взуття, і день перепочинку після того, як допомагала батькам... Але, будучи в системі, такі діти зі штучними квітами змушені йти у колонах демонстрацій, присвячених або жовтневому перевороту (7 листопада), або Міжнародному дню трудящих (1 травня), або Дню Перемоги (9 травня); збирати та приносити до школи макулатуру чи металолом, стояти на посту біля пам'ятників героям-визволителям (чи катам українського народу).

Чути від учителів у школі одне, а вдома – інше. Напевно, тоді і закладалося у таких людей неприйняття радянської системи, як набору фальшивих та дволиких подій життя. Вони не могли боротися відкрито, але

залишалися завжди настороженими, адже будь-яке необережне слово, вчинок могли змінити життя не тільки дитини, але й родини. Тобто їх щасливе дитинство вимірювалося принципово іншими чинниками, а конформізм у них так і не виховався.

Ще одна категорія щасливих (чи (не)щасливих) дітей, які в силу певних обставин не мали змоги бути у піонерських таборах. Це і сімейні обставини, і сільськогосподарські роботи, і проходження шкільної практики, коли залучалися до тих же сільськогосподарських робіт у колгоспі, – саме такий далеко не повний перелік причин спонукав дітей вчитися шукати шляхи вирішення тих викликів, які були перед ними.

Хоч загальні враження людей, у яких ми брали інтерв'ю, і які пам'ятають дитячі роки – здебільшого світлі, безтурботні, щасливі, оптимістичні. Звичайно, це залежало від соціального походження. У той час були і діти місцевої номенклатури, і діти соціально незахищених категорій, до яких належали діти або навіть онуки учасників національно-визвольного руху, репресованих, розкуркулених. Їх батькам у більшості випала доля ізгоїв, коли всі бажання реалізувати себе у житті наштовхувалися на протидію влади. У таких сім'ях навчали, що говорити, а що ні, як себе поводити, коли ставлять небезпечні запитання у школі, про що варто пам'ятати, а чого – не згадувати.

Офіційна інформація подавалася і сприймалася суспільством, як чорнобіла. Усе соціалістичне, комуністичне – то добре і потрібне, яке потрібно захищати та примножувати навчанням, працею, усе інше – непотрібне, небезпечне, з яким необхідно боротися і не допускати проявів цього у щоденному житті.